

**RECEPTAREA PRINCIPIILOR DE DREPT ROMAN
ÎN PRAVILA "ÎNDREPTAREA LEGII"**

Judecător Dr. Denis – Gabriela Ghervase¹

ABSTRACT:

IN THE MIDDLE EVE THE ROMAN LAW IS PRESENT IN "BASILICALE" WHICH WERE MEANT TO ESTABLISH SOCIAL AND RELIGIOUS RELATIONS IN BYZANTINE EMPIRE. JUDICIAL ROMAN THINKING INFLUENCES THE DOCTRINE AND JURISPRUDENCE OF WESTERN EUROPE BEGINNING WITH MIDDLE LEVEL FEUDAL STATES, FORMED ON THE RUINS OF ROMAN EMPIRE, UNTIL THE MODERN EVE. ONE OF THE PERPETUATING FACTORS WAS THE CHURCH THAT APPROVED THE ROMAN JUDICIAL SYSTEM IN RESPECT WITH THE PRINCIPIUM "ECCLESIA VIVIT LEGE ROMANA".

CUVINTE CHEIE: PRINCIPII DE DREPT ROMAN, PRAVILA "ÎNDREPTAREA LEGII", ȚARA ROMÂNEASCĂ

Începuturile dreptului feudal scris în Țara Românească datează încă din secolul XV când au fost elaborate primele copii slave ale uneia din cele mai răspândite culegeri bizantine de norme bisericești și civile, respectiv Sintagma lui Matei Vlastario din anul 1335, perioadă în care influența bizantină asupra dreptului scris al Principatelor Române a continuat și s-a accentuat după prăbușirea Imperiului de Răsărit sub loviturile date de turci².

Odată cu formarea statelor feudale românești, biserica a jucat un rol important în mecanismul statului feudal, întrucât domnii se vor sprijini pe biserica ortodoxă, atât pe plan intern cât și pe plan extern. Astfel, în spiritul tradiției romano – bizantine referitoare la dreptul suveranilor de a proteja biserica și de a menține sub supravegherea lor

¹ Judecător la Tribunalul Dolj – Secția penală; Doctor în istorie, Masterand la Agenția Națională de Informații și Masterand la Universitatea "Lucian Blaga" Sibiu – Facultatea de Științe Politice, Relații Internaționale și Studii Europene

² Cf. Petre P. Panaitescu, „De ce n-au cucerit turcii Țările Române?”, (în Interpretări românești, București, Editura Enciclopedică, 1994), 111-119

principalele ei activități publice, domniii Țării Românești au confirmat prin dispozițiile generale dreptul de jurisdicție al bisericii³.

Dependența Țărilor Române față de Imperiul Otoman; legăturile acestor țări cu centrele și autoritățile religioase ale bisericii răsăritului; pătrunderea în rândurile boierimii ale unor elemente provenite din cercurile grecești ale Constantinopolului și, apoi, impunerea de către poarta otomană a domniilor "fanariote" au făcut ca influența bizantină să se manifeste timp îndelungat și după cucerirea Constantinopolului de către turci. Astfel, prima formă sub care s-a manifestat influența bizantină în dreptul scris al principatelor Române a fost adoptarea unei culegeri de texte bisericești și civile - numită nomocanon dat fiind conținutul mixt al unei astfel de culegeri care pe lângă textele de legi bisericești sau civile cuprindea și comentariile autorului – culegere care în vechile texte românești erau denumite pravile la fel ca legile laice⁴.

Nomocanoanele bizantine au început să fie traduse în limba română în secolul al XVI-lea, dar începând cu secolul al XVII-lea au fost traduse din limba greacă și texte bizantine cu caracter laic, texte avute în vedere în conținutul Pravilei "Îndreptarea Legii" din anul 1652⁵. Apariția acestei legiuiri a fost determinată de condițiile istorice proprii societății românești din prima jumătate a secolului al XVII-lea, când structura acestei societăți era bazată pe modul de producție feudal, în care boierimea, monarhia și biserica luau măsuri legale cu caracter general pentru consolidarea poziției în stat.

În ceea ce privește Pravila "Îndreptarea Legii" putem spune că nu se găsește manuscrisul original din anul 1652, ea fiind un in-folio⁶, având 25 foi nenumerotate și 796 pagini, tipărită în alfabetul chirilic, îngrijit, în negru și roșu, cu următorul titlu complet: "Îndreptarea legii/ cu Dumnezeu/care are toată judecata arhierească și împărătească/ de toate vinile preoțești și împărățești/Pravila Sfinților Apostoli a ceale 7 soboare și toate ceale nameastnice/ lângă aceastea și ale Sfinților Dascăli ai lumii: Vasile Velichi, Timothei, Nichita, Nicolae/ Theologia dumnezeștilor bogoslovi Scrise mai înainte și tocmite cu porunca și învățătura blagocestivului împărat Chir Ioan Comninul, de cuvântătoriul deac al mării besearici lu Dumnezeu și păzitor de pravili, chir Alexie

³ Alexandru Val. Georgescu, Bizanțul și instituțiile românești până la mijlocul secolului al XVIII-lea, (București, Editura Meridiane, 1985), 121

⁴ Ioan Iavorschi, Dreptul feudal scris al Moldovei și Țării Românești, (Iași, Editura Unitatea – Litografia Învățămintului, 1956), 4-5

⁵ Texte ce au fost avute în vedere și în timpul domniei lui Vasile Lupu în Moldova când a fost scrisă Pravila "Cartea Românească de învățătură" în anul 1646

⁶ Ioan C. Bianu, Nerva Hodoș, Bibliografia veche românească, Tomul II, (București, Editura Academiei, 1910) 190

Aristinul. Iar acum de întâi prepuse toate de preellinaște pre limbă românească, cu nevoița și userdia și cu toată cheltuiala a preasfântului de Hristos chir Ștefan cu mila lu Dumnezeu mitropolit Tîrgoviște, exarh Plaiului și a toată Ungrovlahia. În Tîrgoviște, în tipografia prea luminatului meu domn Io Mathei Voievod Basarab în sfânta mitropolie în casa înălțării Domnului nostru Isus Hristos. Martie 20, văleat 7160 a lui Hristos 1652, v. post velichi".

Întreaga inscripție este înconjurată de un chenar ornamental pe care figurează sus: soborul Maicii Domnului cuprins între chipurile lui Isaia, Ieremia Moise și David; jos: stema Țării Românești reprezentată printr-un corb cu crucea în cioc și purtând pe piept un scut pe care se află o cruce așezată pe o coroană, stemă pe care mai apar soarele și luna, iar deasupra se află o coroană; pe laturile chenarului figurează chipurile mai multor sfinți, precum și numele gravorului Theodor Tișevici. Pe verso se află scrisoarea omagială cu care traducătorul Daniil M. Panoneanul⁷ prezintă lucrarea sa mitropolitului Ștefan și urmează stema mitropolitului însoțită de versuri omagiale, precum și de predoslovia mitropolitului Ștefan.

Pravila "Îndreptarea legii"⁸ din anul 1652 a fost tipărită la Tîrgoviște în timpul domniei lui Matei Basarab în limba română, fiind cunoscută și sub numele de "Pravila cea Mare" pentru a putea fi deosebită de "Pravila de la Govora" (1640) care este cunoscută sub numele de "Pravila cea Mică" și începe cu prefața lui Daniil M. Panoneanul – care cu multă modestie arată rolul său în traducerea din limba greacă a acestor texte. Daniil M. Panoneanul nu vorbește de criteriile după care au fost alese materialele intrate în compunerea legiurii, nici despre metoda după care ele au fost ordonate, dar face în cuprinsul pravilei două mențiuni, și anume: una în pagina 424 după prima parte a legiurii în care precizează "cu rugăciunea și cu toată osârdua mitropolitului Ștefan, s-a tălmăcit din elinește în limba proastă românească, prin sârguința prea păcătosului Daniil Andreian, monahul din țara Panoniei..

Predoslovia Mitropolitului Ștefan care urmează stemei este adresată "Preasfinților arhiepiscopi, mitropoliți, iubitorilor de dumnezeu, episcopi, egumenilor și tuturor părinților duhovnici și protopopi", iar la alcătuirea ei mitropolitul s-a folosit de prefața lui

⁷ Litera M din semnătură este inițiala cuvântului "Monaha", dar adevăratul său nume este Daniil Andreian

⁸ Această pravilă prezintă multe asemănări cu Pravila "Cartea Românească de Învățătură" ce a fost tipărită în Moldova la Iași la Mănăstirea "Trei ierarhi" de către logofătul Eustrăție, inspirată din Legea agrară bizantină și din Tratatul de drept penal al lui Prosper Farinaccius denumit "Praxis et theoricæ criminalis" în timpul domniei lui Vasile Lupu, domnie care prezintă asemănări cu cea a lui Matei Basarab.

Matei Vlastarie arătând însemnătatea pravilei din punctul de vedere al confesiunii ortodoxe și situând scriptura în antiteză cu învățăturile străine și eretice. Din prima prefață și din titlul lung al pravilei rezultă că aceasta nu reprezintă o lucrare originală, ci o traducere din grecește a nomocanonului lui Manuil Malaxos (notarul mitropolitului din Theba) ce cuprinde legi canonic-civile și legi penale.

Trebuie precizat că Pravila "Îndreptarea legii" nu a fost alcătuită de un singur cărturar, ci de un grup de oameni învățați indicați de către mitropolitul Ștefan al Ungrovlahiei, grup din care făcea parte traducătorul Daniil M. Panoneanul care a tradus din grecește textul pravilei și doi cărturari greci – Ignatie Petrișis și Pantelimon Ligaridis – care au asistat la redactarea definitivă a textului grec după care s-a făcut traducerea. Pravila a fost destinată pentru românii din Țara Românească și Ardeal, ca și pentru cei din Moldova având caracterul unui cod complet de legi bisericești, dar și de legi de stat, incluzând și textul Pravilei lui Vasile Lupu.

Îndreptarea legii este o operă de codificare legislativă românească, complexă pentru vremea ei, fiind o îmbinare de reguli de drept canonic și de drept laic, care își păstrează valoarea juridică și culturală⁹. De asemenea, Pravila "Îndreptarea legii" își are izvoarele în dreptul bizantin și anume: *Sintagma lui Matei Vlastare* – care a fost introdusă în Țările Române în traducerea slavonă încă din secolul al XV-lea și folosită de biserică atât sub forma ei dezvoltată, cât și sub forma prescurtată împreună cu alte colecții de canoane până la apariția tipăriturilor românești, astfel că primul capitol din Pravilă începe printr-un citat din această Sintagmă; *Nomocanonul* – pe care Manuil Malaxos, originar din Nauplia și notar al mitropolitului din Theba l-a scris în 1562 sub titlul "Lege alcătuită din diferite canoane trebuitoare ale dumnezeieștilor și sfinților apostoli, ale sfintelor sinoade ecumenice, ale purtătorilor de Dumnezeu părinți și ale altor preasfinți arhieriei, precum și din Novele ale legilor împărătești și altele"- are un conținut foarte apropiat de cel tradus de Daniil M. Panoneanul, dar s-a considerat de istorici că dispozițiile canonice menționate în Pravila "Îndreptarea legii" nu sunt luate din acest nomocanon, ci din cel întocmit în anul 1600 de Porfirie mitropolitul Niceei; *Comentariul lui Alexie Aristen* – singurul izvor asupra căruia predoslavia dă unele amănunte, în sensul că mitropolitul Ștefan a afirmat în prefața sa la Pravilă despre obiceiul de a se rezuma legile laice bizantine în așa – zisele "sinopse" tot astfel cum s-a simțit nevoia de a se

⁹ Valentin Al. Georgescu, La réception du droit romano – byzantin dans les Principautés Roumaines Mélanges, (Paris, Editura Lévy – Bruhl, 1959), 375

proceda și la a rezuma canoanele bisericești, ceea ce a determinat necesitatea redactării comentariilor. Comentariul lui Alexie Aristen privește textul rezumat al canoanelor însoțit de lămurirea termenilor al căror înțeles nu era destul de clar și constituie partea a II-a a Pravilei "Îndreptarea legii" sub titlul de "Nomocanonul cu Dumnezeu"¹⁰.

Pravila este alcătuită din două părți distincte, și anume: **prima parte** are un total de 417 glave sau capitole, dintre care cele care cuprind dispoziții de drept laic sunt împărțite în paragrafe sau zacale și poartă denumirea - *Îndreptarea legii cu Dumnezeu care are toată judecata arhierească și împărătească de toate vinile preoțești și împărățești Pravila Sfinților Apostoli a ceale 7 soboare și toate ceale nameastnice lângă aceastea și ale Sfinților Dascăli ai lumii: Vasile Velichi, Timothei, Nichita, Nicolae Theologia dumnezeștilor bogoslovi* –; această parte este mai cu seamă o legiuire laică în care după cele 42 glave de început, urmează "pravilele împărățești" printre care sunt intercalate numeroase dispoziții de drept canonic, iar în ceea ce privește dispozițiile de drept laic se poate spune că, ele au un caracter exclusiv penal dacă avem în vedere că în prima parte a pravilei sunt numeroase dispoziții ce încriminează anumite fapte, dar și dispoziții care vizează cauzele care apără sau micșorează pedeapsa. Aceasta parte a pravilei are și dispoziții de drept civil care se găsesc de cele mai multe ori intercalate printre glavele care cuprind sancțiuni penale, categorie din care putem exemplifica: bunurile, capacitatea juridică, căsătoria, logodna, donația, dijma, filiația, succesiunea, testamentul, etc. și, tot în această primă parte sunt cuprinse și dispoziții de drept canonic privitoare la unele fapte și raporturi din viața socială, norme de organizare bisericească.

A doua parte intitulată în pravilă – *Nomocanon cu Dumnezeu* – cuprinde numai dispoziții și norme canonice, începând cu canoanele sfinților apostoli și "tâlcurile" lor, fiind redată, apoi, canoanele adoptate de cele 7 "soboare" care au avut loc la Nicheia, Țarigrad, Efes, Halcedon și Trulla, urmează reproducerea canoanelor "sfântului marelui Vasilie" și terminându-se cu învățăturile sfântului Anastasie, patriarh al Antiohiei, la care se adaugă anumite îndrumări pentru slujba liturghiei. În acest nomocanon materia nu este distribuită în glave aranjate în succesiunea lor numerică, ci în mari capitole nenumotate, fiecare având mai multe glave însoțite aproape întotdeauna de "fîlcul" lor¹¹.

Pravila "Îndreptarea legii" se încheie cu o rugăciune de mulțumire alcătuită de traducătorul Daniil M. Panoneanul, iar normele de drept cuprinse în această pravilă sunt

¹⁰ Cf. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române – vol. I*, (București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1990), 54

¹¹ Cf. Nicolae Iorga, *Istoria poporului românesc*, (București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985), 490

proprii orânduirii feudale, consacrand situația de dependență a țărănimii supuse și regimul diferențiat în fața legii în raport cu stările și treptele sociale¹². Legarea producătorului direct de domeniul feudal reiese din glava 296 zac. 18 care prevede că nimeni nu are voie să primească pe țăranul fugit "de locul și de stăpânul său", ci "să-l întoarcă înapoi la satul lui de unde este" sub sancțiunea de a plăti la domnie 12 litre de argint și 24 litre boierului căruia îi aparține țăranul, dispoziție tradusă din legile agrare bizantine.¹³

În acest sens menționăm că justiția feudală a avut următoarele caractere: dominația de clasă; nu a fost cunoscută separația puterilor în stat; a existat confuzia jurisdicției civile cu cea penală – caractere ce au fost reflectate și în dispozițiile Pravilei "Îndreptarea legii"-, dar un loc important l-a ocupat justiția stăpânului feudal exercitată de feudalii laici sau ecleziastici.

Legiuirile feudale din țările române au avut ca scop consolidarea din punct de vedere juridic a poziției clasei stăpânitoare, clasă ce reprezenta baza economică a orânduirii feudale. Astfel, au consacrat în primul rând inegalitatea persoanelor în fața legilor, înfățișând o societate feudală puternic ierarhizată după avere, religie, sex, profesie, etc., iar în al doilea rând au stabilit reguli cum ar fi: substituțiile fideicomisare care au constituit unul din elementele de bază ale dreptului succesoral feudal și care au păstrat o serie de prevederi din vechea organizare romană¹⁴.

Mai mult, în epoca lui Iustinian¹⁵ fideicomisele particulare sunt asimilate cu legatele ca o consecință a dispariției formelor riguroase ale legatelor, pe de o parte, iar, pe de altă parte, a limitării libertății de a dispune în materie de fideicomise pentru că sunt atenuate deosebiriile dintre fideicomisele de ereditate și instituirile de moștenitor, fără a se ajunge la contopirea lor, principii ce sunt receptate și în Pravila "Îndreptarea legii". Ulterior concepția romano – bizantină a pravilei introducea poziția statală și centralizatoare care conducea la marginalizare și subordonare a obiceiului, fără a-l putea

¹² Cf. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române – vol. I*, (București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1990), 56

¹³ Ibidem

¹⁴ Cf. Romulus Gidro, *Drept roman*, vol. I, (Cluj – Napoca, Editura Risoprint, 2005), 105

¹⁵ Cf. Valentin Al. Georgescu, *La réception du droit romano – byzantin dans les Principautés Roumaines Mélanges*, (Paris, Editura Lévy – Bruhl, 1959), 375

elimina, realizând o puternică și largă receptare a dreptului bizantin în limite deseori consfințite prin acte oficiale și prin numeroase judecăți care îl aplicau¹⁶.

În dreptul feudal românesc s-a făcut distincție între capacitatea de a avea anumite drepturi și capacitatea de a le exercita, considerându-se că inegalitatea subiecților de drept după apartenența de clasă a fost o trăsătură esențială în această perioadă¹⁷. Regimul diferențiat în fața legii în raport cu stările și treptele sociale este consacrat prin mai multe texte ale pravilei dintre care menționăm: inegalitatea persoanelor în fața legii – potrivit categoriei sociale din care face parte – este consacrată, în primul rând, prin chiar terminologia pravilei, astfel, membrii clasei stăpânitoare sunt denumiți "bogați", iar cei exploatați poartă numele de "plugari", "țăran gros", etc.; în al doilea rând prin sancțiunile care sunt aplicate infractorilor, în sensul că, în principiu calitatea de boier a infractorului constituie o cauză de micșorare a răspunderii penale, în timp ce calitatea de om de rând atrage agravarea pedepsei în cazul săvârșirii de infracțiuni¹⁸.

Pravila prevede pedepse asemănătoare atât pentru boieri, cât și pentru oamenii de rând numai în cazul unor anumite infracțiuni deosebit de grave, cum ar fi de exemplu: injurii aduse domnului, jurământ fals, preacurvie, etc., dar și atunci când pedeapsa prevăzută pentru infracțiunea săvârșită este amenda (glava 367 zac. 2), însă prevede pentru anumite infracțiuni pedepse mai grave pentru boieri decât pentru oamenii de rând atunci când sunt acuzați de înaltă trădare (glava 367 zac. 6), proxenetism (glava 367 zac. 5). Pedepsele, în această operă legislativă, sunt bazate pe răzbunare și au ca scop intimidarea și expansiunea, fiind arbitrare, variate și severe până la cruzime, în sensul că nu lipsea arderea în foc, turnarea plumbului topit în gură, execuția precedată de tortură, mutilarea (care putea consta în scoaterea ochilor, tăierea mâinilor, a limbii și a nasului)¹⁹.

Dispozițiile penale sunt formulate pe baza unor principii moderne preluate din lucrarea lui Prosper Farinaccius și la calificarea faptelor aveau în vedere aspectul internațional, locul și timpul comiterii lor; caracterul flagrant – denumit și "vină de față" – și caracterul neflagrant. În stabilirea pedepselor, judecătorul avea o foarte largă posibilitate de apreciere, pravila recomandând ca pedepsele fizice să nu fie aplicate boierilor sau clericilor, având în vedere că instanțele de judecată erau laice și bisericesti.

¹⁶Cf. Ioan N. Floca, *Drept canonic ortodox. Legislație și Administrație Bisericească*, vol.I, (București, Editura Institutului Biblic Român și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1990), p.141

¹⁷Cf. Emil Cernea, Emil Molcuț, *Istoria statului și dreptului românesc*, (ed. a II-a), (București, Editura Universul Juridic, 2006), 167

¹⁸Cf. Ioan C. Bianu, Nerva Hodoș, *op. cit.*, 248

¹⁹ *Îndreptarea legii*, Ediție critică, București 1962, p. 347

În dreptul feudal, în principal, și în pravile, în subsidiar, autoritatea judiciară era marcată de confuzia atribuțiilor judecătorești și administrative; de inexistența specializării instanțelor, toate procesele – indiferent că erau civile sau penale – erau soluționate de aceeași dregători²⁰. Astfel, trebuie precizat că în domeniul dreptului feudal acțiunea era formulată de victimă sau de o altă persoană (de exemplu: părinte pentru copil; soț pentru soție, etc.), iar în cazul infracțiunilor de hielenie și calpuzanie denunțarea era obligatorie, pravila prevăzând ca mijloc de probă în proces: înscrierile, martorii, jurământul, expertizele²¹.

Referindu-ne la cler, trebuie precizat că aceștia se bucurau de o situație privilegiată, în sensul că influența spiritului religios se resimțea în multe dintre încriminările și pedepsele prevăzute de pravilă, cum ar fi de exemplu: în cazul incestului, în cazul infracțiunilor privind morala și familia, se întâlnesc discriminări bazate pe religie, atât în individualizarea pedepselor, cât și în materia administrării probelor. Tot în pravilă este prevăzută și situația inegalității în fața legii a femeii care este considerată ca fiind inferioară bărbatului, având în vedere "neputința și slăbiciunea firii" (glava 364) ori faptul că "este mai proastă decât bărbatul" (glava 211 zac. 6), astfel că plecând de la această concepție retrogradă nu a fost greu legiuitorului să prevadă dreptul bărbatului de a-și bate soția, pravila recomandând bătaia "cu blândețe și nu cu vrăjmășie".

În cuprinsul Pravilei "Îndreptarea legii" se află și dispoziții cu privire la devoluțiunea ereditară a bunurilor pentru mai multe generații prin desemnarea mai multor moștenitori succesivi, fiecare având sarcina să conserve toată viața bunurile primite și să le transmită la moartea substitutului său – așa-numitele fideicomisare²², cu privire la dreptul de a dispune cu titlu gratuit limitat la instituția rezervei în favoarea descendenților și care în pravilă era stabilită la 1/3 din averea defunctului dacă acesta nu avea mai mult de 4 copii și de 1/2 dacă avea 5 sau mai mulți copii – instituție prevăzută și în prezent în legislația civilă română, dar și dispoziții care tind să apere producția, în sensul că numeroase glave asigură protecția producției agricole, fiind reglementate de pildă: părăsirea și distrugerea culturilor; însușirea inventarului agricol; răspunderea pentru pagubele pricinuite prin vătămarea animalelor, ș. a.

²⁰ Cf. Ioan C. Bianu, Nerva Hodoș, Op. cit., p. 249

²¹ Cf. Valentin Al. Georgescu, La réception du droit romano – byzantin dans les Principautés Roumaines Mélanges, (Paris, Editura Lévy – Bruhl, 1959), 377

²² Ibidem

Potrivit principiilor generale ale dreptului roman cu privire la dreptul de proprietate receptate și în dreptul feudal, domnul în calitate sa de suveran al întregului pământ al țării a avut drept de proprietate eminentă (*dominium eminens*), adică un drept real asupra întregii proprietăți private funciare din țară suprapus celorlalte forme de proprietate feudală.²³ Existența proprietății denumită "*dominium eminens*" este dovedită în Țara Românească de trei instituții tipic feudale și anume: confirmarea prin hrisov domnesc a transferului de proprietate; darea calului ce constă în darea unui cal către domn de părțile ce încheiau unele acte juridice privitoare la proprietate și retractul ce constă în reluarea de către suverani a bunurilor imobile concesionate unui vasal în caz de încălcare gravă a condițiilor beneficiului feudal²⁴.

Alături de dreptul de proprietate al domnului denumit "*dominium eminens*" în Țara Românească s-a întâlnit și proprietatea mitropolitană și episcopală corespunzătoare dreptului de proprietate bizantin, iar începând cu secolul al XVI-lea și proprietatea mănăstirească de care se va lega închinarea către instituții religioase din Balcani și Orient până la Ierusalim și Alexandria – închinări ce au constituit un mijloc necesar de finanțare a politicii domnilor și candidaților la domnie. Dezvoltarea proprietății private și a producției de mărfuri au impus introducerea unor principii de drept conform cu individualismul care începe să se opună tot mai mult vechii solidarități a obștii, principii elaborate deja în opera legislativă a lui Iustinian pe care împărații bizantini au preluat-o și au adoptat-o²⁵.

Opera tipografică a lui Matei Basarab constituie un moment important pentru istoria tiparului românesc și pentru cultura românească, în sensul că o pagină dintr-o tipăritură a sa are un plus de frumusețe datorat meșteșugului tipografic, care rămâne în sfera artei fără a atinge gradul de tehnicizare al tipăriturilor franceze, germane, poloneze din perioada analizată²⁶. Sub aspectul ornamenticii frontispiciile ce apar pe prima pagină a Pravilei "Îndreptarea legii" au constituit punctul de plecare pentru generațiile următoare de tipografi români care au preluat și au prelucrat aceleași motive în alte țări. Cu privire la aplicarea pravilei, trebuie precizat că aceasta a avut o aplicare cu totul restrânsă în fapt,

²³ Gheorghe Bonciu, *Istoria statului și dreptului românesc*, (București, Editura Cartea Universitară, 2004), 107

²⁴ *Ibidem*, 109

²⁵ Cf. Vladimir Hanga, *Drept privat roman*, (București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978), 107

²⁶ Cf. Romulus Gidro, *Drept roman*, vol. I, (Cluj – Napoca, Editura Risoprint, 2005), 110

numai în cazuri izolate, ceea ce a făcut ca această legiuire să aibă o viață de scurtă durată prin căderea ei în desuetudine.

Pravila "Îndreptarea legii" este o colecție fundamentală de canoane, indispensabilă activității bisericești ortodoxe, dar care a avut o însemnătate deosebită și pentru viața societății laice pentru că întreaga suprastructură feudală purta adânc imprimată pecetea concepțiilor teologice, religia dominând celelalte forme ale conștiinței sociale pe care le făcea să îmbrace în manifestările lor veșmântul religios.

Prin tipărirea Pravilei "Îndreptarea legii" au fost cunoscute poporului din Țara Românească atât canoanele sinoadelor, cât și toate dispozițiile canonice cuprinse în *Sintagma ateniană*, astfel că nu trebuie căutată aplicarea acestei pravile în documentele vechi care sunt în general de drept privat, deoarece și atunci când aplicau pravilele, dregătorii însărcinați cu judecata nu indicau obișnuit dispoziția legală pe care se bazau.

După ediția oficială din anul 1652 Pravila "Îndreptarea legii" nu a mai fost retipărită, cu toate că numărul exemplarelor devenea tot mai restrâns odată cu trecerea timpului, ceea ce a determinat unii juriști ca în anul 1871 să tipărească ediția Blaramberg, iar în anul 1884 să fie tipărită ediția Bujoreanu, dar ambele ediții sunt epuizate la rândul lor de foarte mult timp²⁷. În acest mod, Pravila "Îndreptarea legii" cuprinzând bogate dispoziții de drept laic și canoane bisericești realizează într-o unitate legislativă principii menite să asigure sprijinul reciproc dintre stat și biserică, sprijin ce este caracteristic orânduirii feudale.

Mai mult, dispozițiile penale din cadrul Pravilei "Îndreptarea Legii" se regăsesc ca urmare a receptării indirecte a regulilor juridice din opera lui Prosper Farinaccius, astfel că au fost preluate atât calitățile cât și defectele principiilor penaliștilor apuseni din secolul al XVI-lea²⁸.

În concluzie, putem spune că Pravila "Îndreptarea legii" constituie un prim cod de legi scrise în limba română destinat să sprijine autoritatea judecătorească, fiind un monument juridic important și un monument de valoare al culturii și limbii poporului nostru. De asemenea, nu trebuie uitat faptul că dezvoltarea dreptului scris în Țara Românească, determinată de centralizarea puterii laice și bisericești, nu a înlăturat cu ușurință vechiul obicei al pământului, legat în mare măsură de raporturile sociale născute în cadrul obștei agrare.

²⁷ Cf. Emil Cernea, Emil Molcuț, *Istoria statului și dreptului românesc*, (ed. a II-a), (București, Editura Universul Juridic, 2006), 167

²⁸ *Îndreptarea legii*, (Ediția critică, București 1962), 17

Conținutul laic al pravilei "Îndreptarea legii" privind persoanele, bunurile, raporturile de familie, contractele, procedura, sancționarea unor infracțiuni, etc. dezvăluie unele trăsături principale ale dreptului feudal ca tip istoric de drept care exprimă voința clasei moșierilor feudali²⁹.

Consacrarea raporturilor de exploatare feudală, a discriminărilor în folosul boierimii și clerului, împletirea normelor laice cu norme bisericesti sunt ilustrate cu numeroase texte din pravilă care ne înfățișează totodată și unele aspecte ale obscurantismului lumii medievale³⁰. De altfel, în această perioadă unele instituții juridice cutumiare au fost înlăturate, cu toate că ele au fost încorporate în legile scrise, având în vedere că în etapa de criză a orânduirii feudale s-a accentuat codificarea pe ramuri de drept a normelor juridice prin publicarea unor noi coduri fiind ușurată în acest fel trecerea la sistemul de drept burghez în perioada care a urmat după abolirea iobăgiei.

Mai mult, influența romană s-a manifestat sub forma sintezei între dreptul dac și cel roman, pe terenul căreia s-a format și a evoluat dreptul nescris românesc, astfel încât elementele de drept roman s-au adaptat la cerințele proprii feudalismului timpuriu caracterizat prin existența devălmășiei și a solidarității comunității umane, ajungând ca în dreptul roman să dobândească funcții noi³¹. Pe de altă parte, fiind inspirată din izvoarele bizantine, Pravila "Îndreptarea legii" a marcat începutul procesului de receptare a ideilor și instituțiilor juridice romane astfel cum au fost ele adoptate la realitățile feudale ale Bizanțului, moment în care influența dreptului roman asupra dreptului românesc s-a exercitat în formă scrisă prin filiera bizantină.

²⁹Cf Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române – vol.I*, (București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1990), 54

³⁰Cf. Ștefan Berechet, *Istoria vechiului drept român. Volumul I*, (Iași, Editura Junimea, 1953), 158

³¹Cf. Emil Cernea, Emil Molcuț, *Istoria statului și dreptului românesc*, (ed. a II-a), (București, Editura Universul Juridic, 2006), 131 - 132

BIBLIOGRAFIE :

1. Îndreptarea legii 1652, Editura Academiei Române
2. Alexandru Val. Georgescu, La réception du droit romano – byzantin dans les Principautés Roumaines Mélanges, Paris, Editura Lévy – Bruhl, 1959
3. Alexandru Val. Georgescu, Bizanțul și instituțiile românești până la mijlocul secolului al XVIII-lea, București, Editura Meridiane, 1985
4. Anicuța Popescu, „Instituția căsătoriei și condiția juridică a femeii în Țara Românească și Moldova în secolul al XVII-lea”, în Revista Studii, (seria XXXIII), nr. 1, București, 1970
5. Emil Cernea, Emil Molcuț, Istoria statului și dreptului românesc, (ed. a II-a), București, Editura Universul Juridic, 2006
6. Gheorghe Bonciu, Istoria statului și dreptului românesc, București, Editura Cartea Universitară, 2004
7. Ioan C. Bianu, Nerva Hodoș, Bibliografia veche românească, Tomul II, București, Editura Academiei, 1910
8. Ioan Iavorschi, Dreptul feudal scris al Moldovei și Țării Românești, Iași, Editura Unitatea – Litografia Învățămintului, 1956
9. Ioan N. Floca, Drept canonic ortodox. Legislație și Administrație Bisericească, vol. I, București, Editura Institutului Biblic Român și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1990
10. Mircea Păcurariu, Istoria Bisericii Ortodoxe Române – vol. I, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1990
11. Nicolae Iorga, Istoria poporului românesc, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985
12. Petre P. Panaitescu, „De ce n-au cucerit turcii Țările Române?”, în Interpretări românești, București, Editura Enciclopedică, 1994
13. Romulus Gidro, Drept roman, vol. I, Cluj – Napoca, Editura Risoprint, 2005
14. Ștefan Berechet, Istoria vechiului drept român. Volumul I, Iași, Editura Junimea, 1953
15. Vladimir Hanga, Drept privat roman, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978
16. Vintilă Dongoroz, ș.a., Explicații teoretice ale codului penal și ale codului de procedură penală, (ediția a II-a), vol. I., București, Editura Academiei Române și Editura All Beck, 2003